

De Bunschoter Wand:

een nieuw type oeverzwaluwwand

Foto: Wim Smeets.

Wim Smeets

Sinds 1977 broeden er in Bunschoten in groten getale Oeverzwaluwen in zanddepots ten behoeve van woningbouw en industriële voorzieningen. Vanaf het begin van deze ontwikkeling ben ik in overleg geweest met de gemeente Bunschoten om deze tijdelijke broedgelegenheden voor Oeverzwaluwen te garanderen, ze te optimaliseren en er voor de toekomst één of meer permanente voorzieningen te realiseren. Bij dit werk ben ik flink geholpen door de vele publicaties die over het onderwerp in de loop der jaren in het Vogeljaar zijn verschenen. Zie onder andere het Vogeljaar 12 (2): 240-247 en het speciale themanummer, het Vogeljaar 35 (3).

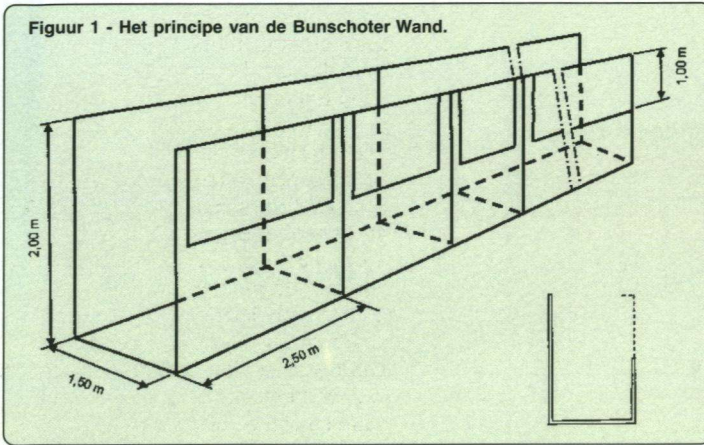
Enkele jaren geleden vatte ik het plan op om een oeverzwaluwwand te creëren die geschikt zou moeten zijn als nestgelegenheid voor Oeverzwaluwen binnen de bebouwde kom. Deze zou daarnaast ook te gebruiken moeten zijn als educatief motief voor scholen. Uit ervaringen elders in het land blijkt dat vrijwilligers na lange tijd toch afhaken als het gaat om onderhoud van een oeverzwaluwwand. Daarom moest het onderhoud voor de gemeente Bunschoten ook eenvoudig te plannen zijn en het werk moest snel en efficiënt door beroepskrachten kunnen worden uitgevoerd. Met Jaap Taapken heb ik hierover indertijd avonden lang van gedachten gewisseld, waarbij telkens weer veranderingen werden

aangebracht in de aanvankelijke opzet. Het uiteindelijke ontwerp kreeg de naam 'Bunschoter Wand'. Later werden in het basisontwerp nog extra vereenvoudigingen aangebracht en het idee is door de gemeente Bunschoten overgenomen. De achterliggende gedachte, toegespitst op de lokale situatie in Bunschoten, was het ontwerpen van een oeverzwaluwwand die er qua nestbouw natuurlijk uitziet. Deze zou ook door de inwoners van Bunschoten-Spakenburg van nabij bekeken moeten kunnen worden, zonder daarbij de vogels te hinderen.

Ligging

Voor wat betreft de lokale situatie in Bunschoten zijn de volgende punten in

Figuur 1 - Het principe van de Bunschoter Wand.

beschouwing genomen:

- Oeverwaluwen hebben in het algemeen een lichte voorkeur om in zandgrond de nestingen te bouwen op het zuiden (19,1%) en op het westen (15,3%). Er is een wat minder grote voorkeur voor het oosten (14,6%) en voor het zuidwesten (12,9%) (Leys 1987). Ik heb in Noorwegen overigens een oeverwaluwwand gezien in een grote hoop zaagsel bij een houtverwerkingsfabriek, waar de vogels rondom nestelden en daarbij duidelijk een grote voorkeur hadden voor de zuidzijde.

- De 'Bunschoter Wand' dient moeilijk benaderbaar te zijn aan de voorzijde en de bovenzijde door personen om verstoring van de vogels en hun nesten (nestgangen) te voorkomen.

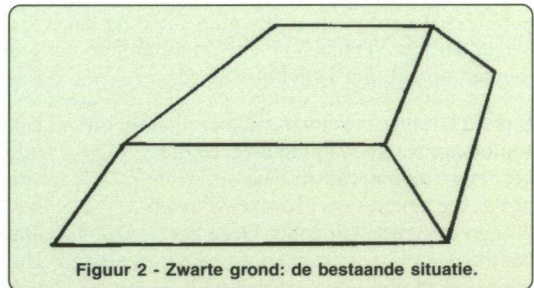
- De wand moet aan de voorzijde benaderbaar te zijn om het mogelijk te maken de activiteiten in de kolonie te bekijken. Daarbij moet echter wel worden voorkomen dat het publiek de wand te dicht kan benaderen en de vogels worden verstoord. Het is daarom aan te raden dat men de wand vanaf de overzijde van een wetering of sloot of vanachter een kijkscherm kan observeren.

Verder is het noodzakelijk dat men de wand vanaf de achterzijde eenvoudig kan bereiken en dat de wand toegankelijk is voor een kleine vrachtauto die is voorzien van een kleine kraan, zodat eenvoudig

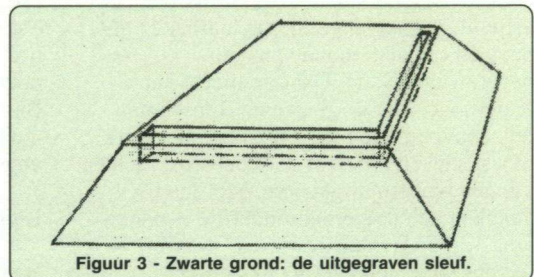
onderhoud aan de wand kan worden verricht in het najaar en voorjaar.

Aanleg van de wand

In een natuurlijke wand kunnen per strekkende meter ongeveer tien tot vijftien paren nestelen. In de zomer van 2001 nestelden maximaal 852 paren op het industrieterrein De Haarbrug in Bunschoten in een wand van een half afgegraven zanddepot. Het afgraven van het depot was tijdelijk, gedurende het broedseizoen, stilgelegd, maar deze nestelgelegenheid zou in volgende jaren niet langer beschikbaar zijn. Om voor al deze vogels in Bunschoten een vervangende nestelgelegenheid bieden, zou een aan te leggen wand dus minstens

Figuur 2 - Zwarte grond: de bestaande situatie.

Figuur 3 - Zwarte grond: de uitgegraven sleuf.

75 m lang moeten worden. Om meer vogels een onderdak te bieden is een wandlengte van 100 m tot 150 m aan te raden. Dit zou voldoende moeten zijn voor meer dan 1300 nestgangen en het zou plaats kunnen bieden aan evenveel broedparen. Oeverwaluwen maken een nestgang met een lengte tot ongeveer 120 cm. De dikte van de 'Bunschoter Wand' dient dus minimaal 150 cm te bedragen. Oeverwaluwen maken hun nestgang zo hoog mogelijk in de wand, te beginnen vanaf ongeveer twintig centimeter van de bovenkant. Er moet rekening mee worden gehouden dat slechts een gedeelte van het zand, namelijk alleen het deel binnen één meter vanaf de top gemeten, geschikt is als nestgelegenheid voor de vogels. Om de wand een natuurlijk aanzien te geven is een open gedeelte van minstens 180 cm wenselijk. Dit open gedeelte dient afgedekt te kunnen worden tijdens de onderhoudswerkzaamheden en gedurende de wintertijd door middel van stalen, kunststof, houten of betonnen platen. Deze platen kunnen in het broedseizoen (eind maart tot eind september) worden opgehangen aan de achterzijde van de wand, zodat het zandgedeelte vrijkomt voor de vogels. Het is ook mogelijk om de afdekplaten aan scharnieren te hangen, waardoor men ze eenvoudig naar beneden kan klappen en men ze in het broedseizoen niet elders hoeft op te bergen. De wand kan eventueel ook met een hoek gebouwd worden, waarbij bijvoorbeeld één zijde op het westen en één zijde op het zuiden is georiënteerd. Een schets van het principe van de wand is te zien in Figuur 1.

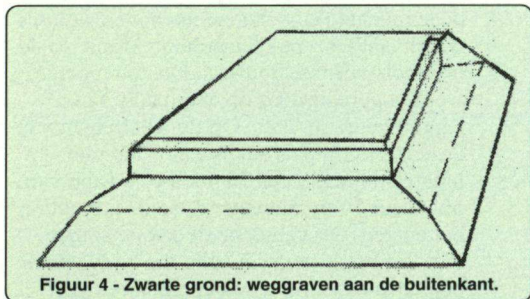
Onderhoud

Het grote voordeel van dit type wand is het onderhoud, dat door personeel van de gemeente gedaan kan worden, makkelijk planbaar is en in korte tijd is uit te voeren. In het najaar, eind september begin oktober, worden eerst de platen weer aan de voorzijde aangebracht, bijvoorbeeld met behulp van een op een vrachtauto aangebrachte kraan. Daarna wordt het bovengedeelte van het zand waar de nesten in gegraven zijn

omgewoeld, omgegooid en opgehoogd met hulp van de kraan. Zand dat aan de voorzijde van de wand ligt en afkomstig is uit de gegraven nestgangen kan, hiervoor ook gebruikt worden. Daarbij kan dan wat klei meekomen, waardoor de samenstelling van de wand gunstig wordt beïnvloed. Het zand in de wand wordt daarna aangetrild. Dit kan worden gedaan met een trilmachine van het type dat ook door straatmakers wordt gebruikt. Eind maart worden de platen weer weggenomen van de voorzijde van de wand en aan de achterkant opgehangen of omgeklapt.

Zwarte grond

In oktober 2001 was het zanddepot bij het industrieterrein De Haarbrug verdwenen maar, er was begin 2002 nog geen nieuwe wand aangelegd. Om toch nestgelegenheid te kunnen bieden in 2002 werd er naarstig gezocht naar een oplossing. Ook deze oplossing zou slechts tijdelijk zijn, want volgens de planning van de gemeente Bunschoten zal een definitieve wand pas bij de aanvang van het broedseizoen in 2003 klaar zijn. Zoals in bijna elke gemeente, lag ook in Bunschoten nog wel ergens tijdelijk een grote hoop zwarte grond. In dit geval betrof het een opslag aan de oostkant van het dorp, bij een school, aan de rand van de bebouwde kom. Dergelijke grondopslag is echter niet zonder meer geschikt voor Oeverwaluwen, omdat de wand te snel begroeid raakt met kruiden en grassen. Simpelweg zand er tegenaan duwen heeft geen zin, omdat dat al weer snel naar beneden zou vallen wegens gebrek aan structuur. Het is daardoor onmogelijk op deze manier een verticale wand te vormen. De oplossing voor dit probleem werd naar voren gebracht door een kraanmachinist van een plaatselijk aannemingsbedrijf (zie de Figuren 2 tot en met 4). In de zwarte grond werd begin januari 2002 op kleine afstand van de rand een sleuf gegraven met een diepte van ongeveer 1.2 m en even breed als de afmeting

Figuur 4 - Zwarte grond: weggraven aan de buitenkant.

Jonge Oeverzwaluwen.

Foto: Wim Smeets.

van de kraanbak. In verband met de lokale situatie werd gekozen voor een sleuf aan de oostkant en een sleuf aan de zuidkant. Deze sleuven werden opgevuld met zand en daarna aangestampt. Eind maart werd de (zwarte) grond aan de buitenkant van de zandsleuven weggegraven en bleef er een verticale zandwand over van ruim één meter hoogte en daaronder een schuin aflopend talud van zwarte grond. De wand was gereed voor de vogels op 3 april; op 21 april waren de eerste Oeverzwaluwen al bezig nestgangen te graven. In deze wand broedden in 2002 maximaal 236 paartjes Oeverzwaluwen. Het was hierbij opmerkelijk dat de oostzijde slechts door drie paartjes benut werd en de zuidzijde door 233 paartjes. Daarbij moet worden aangetekend dat de oostwand niet geheel loodrecht afgewerkt was als gevolg van problemen voor de kraan door een sloot in de directe nabijheid. De oostwand was al snel begroeid met kruiden.

Realisatie

In een gewijzigde vorm is in maart 2003 een 'Bunschoter Wand' gebouwd op het industrieterrein De Haarbrug. Hier is de voorzijde van de wand over een lengte van ongeveer 140 m gebouwd in een beschoeiing die is aangebracht langs de Rengerswetering. Deze beschoeiing is noodzakelijk om de Rengerswetering niet te laten vollopen met zand dat afkomstig is van de wand. Voor de Oeverzwaluwen is totaal 120 m wandlengte beschikbaar. De wand was klaar op 28 maart 2003. Er bestaan al enige tijd plannen om binnen de gemeente Bunschoten een oeverwaluwand van het type 'Bunschoter Wand' in de originele vorm te bouwen. Dit zou moeten worden gerealiseerd op een nieuw aan te leggen begraafplaats. Op de tekeningen van deze begraafplaats staan een wand met een lengte van ongeveer 75 m en een wand van ongeveer 50 m ingetekend, beide gericht op het oosten. Dit vanwege de lokale situatie met een brede wetering aan die zijde van de begraafplaats. Verscheidene gemeenten,

vogelwerkgroepen, provinciale landschappen, Staatsbosbeheer en de Nederlandse Spoorwegen hebben reeds belangstelling getoond en wachten de eerste bouwtekeningen en kostenberekeningen van

de gemeente Bunschoten af. De provincie Utrecht wil het principe van de 'Bunschoter Wand' gaan toepassen in wanden voor wilde bijen.

■ Wim Smeets, Bachlaan 111, 3752 HG Bunschoten, telefoon: (033) 298 3147, e-mail: smeets.foto@hetnet.nl, internet: <http://www.wimsmeets.nl>.

LITERATUUR:

- Hustings, F. & J.-W. Vergeer (2002): Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000: 314-315. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Kuyken, E. & W. Roggerman (1968): Broedkolonies van Oeverwaluwen (*Riparia riparia*). De Wielewaal 35: 136-141.
- Leys, H.N. (1987): Inventarisatie van de Oeverwaluw in Nederland in 1986. RIN-rapport, Leersum.
- Mannes, J. & L. Vos (1974): Enkele aspecten van de oecologie van de Oeverwaluw. RIN-rapport, Leersum.
- Sub, H. (1977): Uferschwalben (*Riparia riparia*) als Gebindebrüter. Ornith. Mitt. 29: 223-224.
- Südhaus, W. (1970): Uferschwalben (*Riparia riparia*) als Mauerbrüter. Ornith. Mitt. 22: 4-7.
- Teixeira, R.M. (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. 's-Graveland: 232-233.
- Thijssen, Jac. P. (1912): Het Vogelboekje. Schoonderbeek, Laren N.-H.: 201.
- Wilde, J.J.E. & J. Woldendorp (1964): De verspreiding van de Oeverwaluw als broedvogel in Nederland. *het Vogeljaar* 12 (2): 240-247.